

Hrvatski kao povijesni jezik

Prof. dr. sc. Marko Samardžija, vrstan jezikoslovac, proučavajući na vlastito jezičnostandardološke teme, bavi se leksikološkim, leksikografskim, leksikostilskim, tekstološkim i jezičnopovijesnim temama. Napisao je brojne znanstvene i stručne radove te desetak knjiga među kojima valja istaknuti monografiju *Ljudevit Jonke* (Zagreb, 1990.), *Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (Zagreb, 1993.), *Iz triju stoljeća hrvatskog standardnog jezika* (Zagreb, ¹1997. i ²2004.). Redoviti je profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i višegodišnji predstojnik Katedre, predstavnik Hrvatskoga slavističkog odbora u Međunarodnoj komisiji za slavenske književne standardne jezike, dugogodišnji profesor i utemeljitelj Katedre za hrvatski standardni jezik pri Pedagoškom (sada Filozofskom) fakultetu Sveučilišta u Mostaru (zajedno s prof. dr. sc. Ivom Pranjkovićem).

Njegova posljednja knjiga *Hrvatski kao povijesni jezik* (Zaprešić, 2006.), vlastito izdanje, obaseže 216 stranica, a sastavljena je iz triju dijelova, ito: “Stalnice i promjenljivke hrvatskog standardnog jezika”, “Hrvatski jezik i njegovi dijalekti” te “Ljudikanja, prigovaranja i spominjanja u hrvatskome i u vezi s njim” (tu su i Predgovor, Bibliografske napomene, Kazalo imena i Bilješka o autoru).

Dakle, u ove tri cjeline skupljeni su radovi, sadržajno poprilično različiti, koji obrađuju različita razdoblja u formiranju hrvatskoga standardnog jezika pokazujući se kao vrijedni prilozi u stjecanju znanja i formiranja svijesti o hrvatskome kao povijesnom jeziku. Zapravo, po ontološkom određenju jezik je živa supstancija, biće u neprestanim gibanjima i mijenama, pa će po svojoj naravi stoga nositi niz neujednačenih strukovnih rješenja, nesuglasica, dvojba i upita, “što zbog neprestana mijenjanja komunikacijskih potreba hrvatske jezične zajednice, što zbog njima poticane gipke postojanosti hrvatskog standardnog jezika”, govori autor naglašavajući: “Znatno je korisnije govornicima hrvatskoga usvijestiti potrebu (zapravo, obvezu) o učenju vlastitoga standardnog jezika, dakle potrebu o znanju jezika koji udruženo sa znanjem o jeziku

utire put do kompetentna korisnika svjesna kako suvremene razgode-
nosti, tako i povijesne protežnosti vlastitoga jezika.”

Autor u početku ističe da bi se za prosječna izvornoga govornika hr-
vatskoga jezika, jezika koji ima kompleksnu i vijugavu povijest, moglo
reći da zna kako su njezini početci već od 9. stoljeća, zatim kako su sva
tri njegova narječja nekada bila književni jezici pisani trima pismima.
Isto tako, taj su jezik i njegovi govornici i stranci različito imenovali i
zajedničkim imenima – slovinski, slovenski, ilirski, ilirički, ali i regional-
nim nazivima – dalmatinski, slavonski, bošnjački, bosanski, dubrovač-
ki, kao i imenima – naškim, našim, narodnim, a “najčešće adiectivum
proprium – zabilježen u desetak pravopisnih, fonemskih i prozodijskih
inačica: hrvatski, hrvacki, hrvaski, harvatski, hervatski, hervacki, herva-
czki, horvatski, horvaczki, arvacki, rvacki”.

Sve te spomenute razlike kao i regionalne osobitosti hrvatskoga je-
zika, jezičnopolitičke tendencije oko njegova rastakanja, a ni njegova
dugo razvijana i kultivirana funkcionalnostilska raznolikost, nisu u su-
protnosti s odabranim nazivom ove knjige *Hrvatski kao povijesni jezik*.

To autor pokazuje već u prvom članku u kojemu govori o povijesti hr-
vatskoga jezika služeći se jednim dijelom i poimanjem i terminologijom
rumunjsko-njemačkoga jezikoslovca Eugena Coserina kako je hrvatski
jezik sveukupnost “povijesno zavisnih jezičnih sustava” i, bez obzira na
razlike i podudarnosti s dugim jezicima, ima sve značajke povijesnoga
jezika. Jer “jezik se ne može zamisliti bez onih, koji govore, kao što se
ni govor (dijalekt) ne može zamisliti bez tla, na kojem je nikao”, riječi su
Stjepana Pavičića, našega jezikoslovca.

Autor naglašava da se zajednica koja hrvatski jezik smatra svojim i
koja njime govori zove hrvatska jezična zajednica, a ona živi na područ-
ju što se zove hrvatsko jezični područje. Budući da su i ljudska zajednica
i jezično područje po svojoj naravi podložni stalnim mijenama, aktualno
se stanje u hrvatskom jeziku razlikuje od stanja bivših etapa u povijesti
hrvatskoga jezika.

Stoga se u radovima ove knjige i govori o kompleksnosti, bogatstvu
u raznolikosti sastavnica hrvatskoga jezika, njegovu krivudanju i vrlu-
danju kroz povijesni razvitak, o koristi poznavanja te i takve prošlosti,

o uporabi hrvatskoga jezika i u okviru hrvatskoga jezičnog područja i izvan njega, zatim o društvenim, političkim i inim utjecajima na prilike u jeziku, o dijalektalnim osobitostima i njihovoj krepkosti u bogaćenju jezika, o demografskim činiteljima koji također imaju određenu važnost u sudbini naroda i jezika.

U posljednjem, trećem, dijelu knjige pod naslovom “Ljudikanja, prigovaranja i spominjanja o hrvatskome i u vezi s njim” (tri su riječi na početku naslova što pripadaju trima hrvatskim narječjima – veli autor) tri su zanimljiva razgovora s prof. Samardžijom koji je uvijek pripravan mjerodavno, utemeljeno i razgovijetno raspravljati o jeziku.

Uz niz problema u jeziku i oko jezika, navlastito u današnjim prilika-
ma, na koje upozorava u ovim razgovorima tumačeći određene pojave, zna-
lački rješavajući dvojbe i nudeći odgovore, autor, i kad je zapljusnut
mnoštvom upita, problema i dilema, i zbog “nepravde velikih” koji odlu-
čuju, zbog nedostatka stručnih ustanova pa i zakona o jeziku, zbog niza
otvorenih normativnih pitanja, zbog opće nebrige o jeziku itd., unatoč
svemu, optimistično gleda na hrvatski jezik i njegov razvitak usmjeren
potpunoj emancipaciji. I pored činjenice da ga govori svega 4,5 miliju-
na stanovnika, on je među europskim jezicima negdje oko dvadesetoga
mjestu (zajedno s danskim, slovačkim, finskim) pa se stoga, veli autor,
“može nazvati srednje veliki jezikom – jer je od njega po broju govorni-
ka u Europi manje 50 jezika”.

Ako je “hrvatski jezik dio strateških interesa Republike Hrvatske”,
kako se često čuje u posljednjih 17-18 godina, onda skrbimo o njemu eu-
ropski, kao odrastao i sebesvjestan europski narod “kako se to radi npr. u
Republici Mađarskoj i Republici Sloveniji”, poziva nas prof. Samardžija.

Šimun MUSA